

AZ INSTITUTIO SZERZŐJE

(A PALLAS NAGY LEXIKONA számára írt szócikkből, amelyet az Országos Széchényi Könyvtár a honlapján is közreadott. A szócikket a korabeli helyesírási mód érintetlenül hagyása mellett közöljük. A szerk.)

János (tkp. Jean Caulvin v. Cauvin), francia reformátor, szül. Noyonban 1509. jul. 10., megh. Genfben 1564. máj. 27. Ősei tengerészek voltak. Atyja, Gérard, Noyonba (Picardiában) települt le, városi jegyző és káptalani ügyvéd volt. Egy vagyonos polgárnak leányát, Le Franc Jankát, vette nőül, e házasságból született fia János. Az ifjú Kálvin 1523 óta Párisban, 1528-30. Bourges és Orleans egyetemén tanult; atyja halála után végezte be Orleansban a jogi tudományokat 1532-33., aztán Párisban bölcsészeti és irodalmi tanulmányoknak élt. Tömör és szabatos irálya mindenkit meglepett. Rokona Olivetan Róbert, aki Strassburgban tanulása alatt Bucer által vonzott át a reformáció zászlaja alá, levelezése által 1532-ben ingatta meg Kálvin régi hitét. Részt vett Párisban honfitársának, De La Forge Istvánnak házában a reformációt pártoló titkos összejövetelein. Barátja Copp Miklós, a párisi egyetem rektora, 1533. nov. 1. tartotta rektori székfoglaló beszédét, ezt neki Kálvin készítette. E beszéd tartalmáért futni kellett Coppnak hazájából, hogy az elfogatást kikerülje; Kálvin is menekült. Megfordult barátjánál, Du Tillet angouleme-i kanonoknál, hol gazdag könyvtárt találván, egyházi tanulmányoknak élt; kis társaság alakult körüle a görög nyelv művelésére. Majd Néracban jelent meg, Margit királyi hercegnő kastélyában, hová az üldözött menekültek vonultak.

Szülőföldre 1534. térhetett vissza, ott a felszentelést be sem várva, lemondott jövedelmező papi állásáról, mit még atyja eszközölt volt ki neki. Több ifjával ő indította a székes templomban 1534. május 26. a családja iránt ellenséges papság ellen a zajos tüntetést, mire azonnal elfogatott és 8 napig elzárattott. Ősre Párisba költözött, tudományszomját oltogatni; új vihar zavarta meg, október 19-én éjjel falragaszok tüzetek szerte ki, a király kastélyára is, a mise ellen. I. Ferenc elrendelte az üldözést az eretnekek ellen, az elfogottak közül 7 egyént megégetetett. Kálvin menekült Du Tillet-vel Baselbe, ott Coppal találkozott, aki Grinüssal ismertette meg. *Lucamus* (Calvinus névből idomított) álnév alatt maradt Baselben, ott fejezte be 1535. aug. 20. az *Institutio Religionis*

Christianae világhírű művét, mely őt a francia reformáció fejévé tette. Ajánló levelét a francia királyhoz intézte, védi abban az evangéliumért üldözött hívő társait s a királyt jobb véleményre óhajtotta megnyerni. Olaszországban tett utazása után utóljára megfordult Noyonban, anyagi ügyeit rendezve, magával hozta Antal és Mária testvéreit s hazájától örökre búcsút vett.

Ez alatt Baselben megjelent az *Institutio*, a kálvini rendszer alaprajza 1536. márc., 6 fejezetben, a végleges kiadás 1559-ben 80 fejezetben. Életében a latin szöveg 14, a francia szöveg 10 kiadást ért. Magyarra fordította *Szenczi Molnár Albert* (Hanau 1624). Baselbe visszatérő, útja Genfben át vezette, hol 1536. jul. Farellel találkozott, aki Genf reformációját sikerrel keresztül vitte, az ő erős kérésére ott maradt segítő társul, vallásánitói, majd lelkészi alkalmazást fogadott el. Itt írta kátéját franciául (1537), majd latinul (1538), mely magyarul 1695. Kolozsvárt jelent meg. A Genfben általuk életbeléptetni kívánt szigorú egyházfegyelem visszatetszett a genfi öslakosoknak, kik függetlenségüket nem akarták a „jövvények” igájába hajtani, s ellenpárttá (libertinek) tömörültek Farel és Kálvin ellen. Az összeütközés a lelkészi kar és városi tanács közt elkerülhetetlenné vált. A tanács, a lelkészek előleges megkérdezése nélkül, elrendelte (1538. márc. 11.) az úrvacsorának a berni egyház szokása szerint, azaz ostyával, kiszolgáltatását. Kálvin nem engedett, a tanács száműzte. Bucer Márton hívására Strassburgban települt meg (1538. szept.), ott a menekültekből alakult gyülekezet lelki tanítójává lett. Itt nősült meg (1540), neje 9 év múlva

meghalt. Az V. Károly császár által egybehívott wormsi (1540) és regensburgi (1541) vallásügyi értekezleteken ő képviselte a református irányt. A katolikus és prot. fél ezen egyeztetési kísérletét a pápa követe meghiusította.

Ez alatt Sadolet bibornok visza akarta hódítani Genfet a római egyháznak. A távolból Kálvin adott neki hatalmas választ (1539. szept. 1.). A reformáció ügyének fenyegetett állapota miatt oly fordulat állt be, hogy a libertinek kisebbségben maradván, a tanács visszahívta (1540. szept.) Kálvint, aki hosszas fontolgatás után tért vissza Genfbe (1541. szept. 13.). Azonnal benyújtotta az általa készített egyházi rendszabályzatot, a tanács azt jóváhagyta (1542. jan. 2.). Ebben állapított meg Genf egyházi alkotmánya: nevezetesen felállított a konzisztorium, felerészben egyházi, felerészben világi tagokból; ez gyakorolta az egyházi fegyelmet, igazgatást. A tanács magának tartotta fenn a testi vagy pénzbeli büntetések alkalmazhatási jogát, a döntések végrehajtását. A kinyomatandó könyvek bírálata a polgári hatóság jogkörébe tartozott. A hitvallás dolgában a főhatóság az egyháztanács (konzisztorium) volt. Azon időben a genfi polgári bíróság sok oly bünt és vétséget büntetett halállal, ami később és most halálos büntetés alá nem esik, ezt tudni kell a Kálvin korabeli nagyszámu elítéltetések elbírálásánál. E szempont az irányadó Servet Mihály szomorú történetében. Rilliet Albert genfi tanár fedezte fel a híres per egykoru hivatalos okmányait a városi levéltárban s részrehajlatlan megvilágítással adta ki 1844.; maga az eredeti okmány feltalálható Kálvin összes műveinek

Szent Bertalan-éji mézszárlás, François Dubois képe

Kálvin János,
rézkarc

Husz János
a máglyán,
Spiezer
Krónika, 1485

braunschweigi kiadásában a VII. és VIII. kötetben.

Kálvin végső tusája titkos és nyilvános elleneivel 1555. ért véget, midőn a libertinek főnökétől, Bertheliertől, hősileg megtagadta az úrvacsorát a nagy tanács döntése ellen. E tisztán lelki és fegyelmi ügyben a többi helvét hatóságok – hová felebbetett a kérdés – Kálvin mellett nyilatkoztak; hozzájárulván Berthelier és szövetséges társai összeesküvésének felfedezése, a Genfben letelepült idegenek lemészárlása s futással menekülése: ekkor a nagy tanács visszaállította a békét és összhangot az egyház és polgárság közt, s ennek öröme nagy vendégséget rendezett. A libertinizmus elnémult s Kálvin megszabadult az «égő üszköktől» s nyugodt napokat élvezhetett. Diadalmaskodott a kálvini elv is, hogy sem az egyház a világi ügyek felett, sem az állam a tisztán lelki (vallási) ügyek felett halalommal nem bír, lévén mindenik egymástól különálló

hatalom, noha szoros viszonyban áll egymással (Institutio IV. 20.).

Kálvin reformálta az énekügyet, első emlékiratában a tanácshoz (1538) a templomi használatra a zsoltárok behozatalát ajánlta. Marat Kelemen francia költő zsoltárfordítását megragadta, Strassburgban 1539., 18 zsoltárének kész levén, kinyomatta az első ref. énekkönyvet s Genfben is küldött 100 példányt. Midőn a száműzött Marot maga is Genfben érkezett (1542), Kálvin kérésére új fordításokkal bővítette az eddigieket, a 2-ik kiadás már 60 zsoltárból állt (1543). Marot; halála után (1544) Béza Tódorral végeztette be a zsoltárkönyv teljes fordítását, az egész zsoltárkönyv 1561. Genfben megjelent. Azon században az 100 kiadást ért. Lefordított 18 nyelvre, magyarra Szenczi Molnár Albert által 1607. K. személyes gyűjtéssel is fáradozván, állította fel a tanácscsal a genfi akadémiát 3

fakultással 1559. jan. 5., vezértanárul híván oda meg hű tanítványát és barátját, Béza Tódort. Ide gyűltek Európa messze tájairól a hallgatók s itt képződtek több nemzet számára a reformátorok. Ez akadémia ma mint egyetem virágzik. Ő állította fel (1542) a «lelkészek testületét» (La vénérable compagnie des pasteurs) mint hatóságot, a tanbeli összhang és tisztaság fentartása végett a lelkészek közt. Oly irodalmi tevékenység központja lett alatta Genf, hogy az ő korában 30 könyvsajtó működött, és Michelet szerint «nagy eszme fővárosává» lett.

Kálvin hatása kifelé, Európára még nagyobb volt. Franciaországba az első 9 év alatt 150 lelkészt küldött, a hugenotta egyház 2000 gyülekezettel 1559. az első zsinaton a kálvini hit- és egyházigazgatási elveket fogadta el. Anglia, Skócia, Hollandia, É.-Amerika, Cseh-, Morva-, Lengyel- és Magyarország ref. egyházai a kálvini elvek szerint alakultak. Kálvin életmódja a

legegyszerűbb volt, munkássága óriási; lelkési szolgálatáról biznyságot tesz máig fenmaradt 2045 egyházi beszéde, két kötetet tevő levelezése kora legnevezetesebb előkelőivel, hölgyeivel, testületekkel, és irodalmi munkájának sorozata. Művei egybegyűjtve 12 kötetben először Genfben (1617), aztán (9 ívrétű kötetben) Amsterdamban (1671) jelentek meg.

Kálvin halála 3 százados évfordulatakor indította meg 3 strassburgi hittudós, Reuss, Baum és Cunitz, K. összes műveinek (Opera omnia) legteljesebb kiadását; az első kötet 1863-ban, az 50-ik 4-rét kötet 1894-ben jelent meg. Megjelent, egy külön társaság alakulásával, angol fordításban is 53 kötetben 8-adrétben. Halála 3 százados évfordulatán emlékére Genfben építették közadakozásból (358,000 frank) a «reformáció csarnokát» felolvasások és könyvtár számára; felavattatt 1867 szept. 26. ♦♦